

liğa dair başka konulara da yer verilmiştir. 5. *Ahşenü'l-ehâdîs (Evzaḥu'l-ehâdîs) fî ibtâli't-teşlîş* (Delhi 1293/1876). 1271 (1854-55) yılında kaleme alınan bu muhtasar eserde Pfander eleştirilir ve onun Arapça bilgisinin yetersizliğine dikkat çekilir. 6. *et-Tenbihât fî işbâti'l-ihtiyâc ile'l-bi'seti ve'l-ḥaşr*. Rahmetullah'ın ilk İstanbul ziyareti esnasında yazılan risâle Tunuslu Hayreddin Paşa tarafından bastırılmış ve Sultan Abdülazîz'in isteğiyle Türkçe'ye çevrilmiştir. Ayrıca *İzhârü'l-hakık*'ın 1309, 1316, 1318 tarihli Mısır baskılarının kenarında da yer almıştır. Rahmetullah'ın bunların dışında tercümeleri ve basılmamış eserleri de vardır (Rahmetullah el-Hindî, *İzhârü'l-hak*, neşredenin girişi, I, 19-21; IV, 1367; İmdâd Sâbirî, s. 341-342; Muhammed Abdullah, s. 148-153). 6 Nisan 1980 tarihinde Delhi'de yapılan bir sempozyumda Rahmetullah el-Hindî bütün yönleriyle tanıtılmıştır. Karaçi'de çıkan *Cerîdetü'l-eşref* (V/1-2, 1413/1992) ve Delhi'de yayımlanan *Zikr u Fikr* (IV/5-6, 1409/1988) adlı dergiler Rahmetullah'a ve Medresetü's-Savletiyeye dair özel sayılar neşretmiş, ayrıca hakkında birçok kitap, makale yazılmış ve akademik çalışma yapılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Rahmetullah el-Hindî, *İzhârü'l-hak* (nşr. M. Ahmed M. Abdülkâdir Halîlî Melkâvî), Kahire 1422/2001, neşredenin girişi, I, 19-21; Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhetu'l-ḥavâṭır*, VIII, 160-162; Mehmed Âkif Ersoy, *Safahât* (nşr. M. Ertuğrul Düzdağ), İstanbul 1987, s. 156-157; E. M. Wherry, *The Muslim Controversy*, Madras 1905, s. 16-21, 79-82; Muhammed Selim b. Muhammed Said, *Ekberü mücâhid fi't-târîḥ* (trc. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ), Kahire 1397/1977, s. 24, 26-37, 44-45, 53-57;

İmdâd Sâbirî, *Firengiyôn ka Câl- Cihâd-ı Âzâdi key Rüşen Çerâğ*, Delhi 1979, s. 214-221, 327-342, 349-353; J. DeHart, *Muslim Polemics in India: The Tahrif Issue in the Interaction Surrounding the 1854 Agra Debates* (yüksek lisans tezi, 1981), University of Pennsylvania, Department of South Asia Regional Studies, s. 42-43, 45-49; Avril A. Powell, *Muslims and Missionaries in Pre-Mutiny India*, Richmond-Surrey 1993, s. 219-226, 232-233, 255, 259-260; a.mlf., "Maulana Rahmat Allah Kairanavi and Muslim-Christian Controversy in India in the Mid-19th Century", *JRAS* (1976), s. 46-47, 54, 58; Âtik b. Gays Bilâdî, *Neşrû'r-riyâḥîn fî târiḥi'l-beledi'l-emîn*, Mekke 1415/1994, II, 597-608; Seyyid Abdullah el-Hindî, *Veḳâ'i' u'l-münâzara elletü ceret beyne's-Şeyḥ Rahmetullah el-Hindî ve'l-Kıssîs Fender el-İnkilîzî* (trc. Rifâî el-Hülî el-Kâtîb), Beyrut 1417/1996, s. 95-167; Muhammed Abdullah, *Mevlânâ Rahmetullah Keyrânevî ki 'İlmî u Dînî Hîdmât ka Tahkîki Cârîze* (doktora tezi, 1421/2000), İdâre-i Ulûm-i İslâmiyye, Pencab Üniversitesi, s. 71-73, 79-82, 84-90, 146-180, 304-317, 323-328, 434-491; Abdülhamit Birişik, *Oryantalist Misyonerler ve Kur'an: Batı Etkisinde Hint Kur'an Araştırmaları*, İstanbul 2004, s. 141-145, 147-148; Muhammed Hamîdullah, "Ḥazret-i Mevlânâ Rahmetullah Şâhib Keyrânevî ki Kitâb İzhârü'l-hak aor Us ka Urdu Tercüme", *el-Belâğ*, VII/3, Karaçi 1973, s. 20-27; Ebû'l-Hasan Nedvî, "İzhârü'l-hak aor Us key mü'ellif Ḥazret-i Mevlânâ Rahmetullah Şâhib Keyrânevî", *Cerîdetü'l-Eşref* (Savletiyeye Number), V/1-2, Karaçi 1412/1991, s. 50-58; Muhammed Senâullah, "Ḥazret-i Mevlânâ Rahmetullah Şâhib Keyrânevî ka Zamâne aor Us Devr meyn İsnâ'iyyet ki Teblîğ meyn Engrîsôn ki Serkermiyân", a.e., VII/3 (1993), s. 184-190; Christine Schirrmacher, "Muslim Apologetics and the Agra Debates of 1854: A Nineteenth Century Turning Point", *The Bulletin*, XIII/1-2, Hyderabad 1994, s. 74; Üsâme Hâkânî, "Ḥazret-i Mevlânâ Rahmetullah Kîrânvî rahmetullahi 'aleyh", *Mükâleme beyne'l-mezâhib*, I/1, Lahor 2006, s. 25-29.

ABDÜLHAMİT BİRİŞİK

RAHMETULLAHİ ALEYH

(bk. RAHİMEHULLAH).

RAHMİ

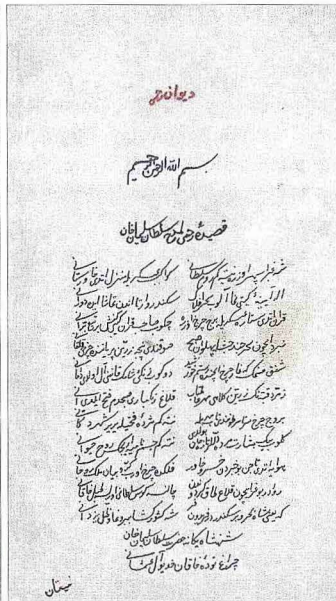
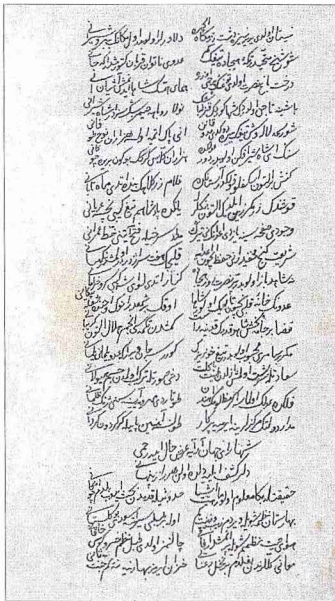
(رحمی)

(ö. 975/1567-68)

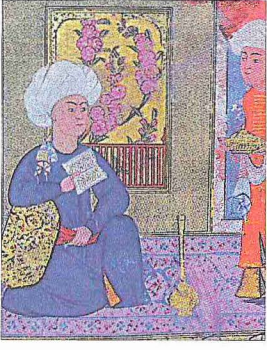
Divan şairi.

Bursa'da doğdu. Asıl adı Pîr Mehmed'dir. Babası nakkaş olduğundan Nakkaş Bâlîzâde Pîr Mehmed Çelebi olarak anılır. Kaynaklara göre önce Defterdar İskender Çelebi ile tanışmış ve onun aracılığı ile Sadrazam İbrâhim Paşa'ya takdim edilerek genç yaşta Kanûnî Sultan Süleyman'ın şehzadelerinin 936 (1529-30) yılındaki sünnet düğününde padişaha şiirlerini sunmuştur. Zamanla Kanûnî'nin gazellerine tahmîsler yazdı. Kasidelerinde görev alma isteğini sürekli tekrarlamasına rağmen bir karşılık bulamadığı gibi Defterdar İskender Çelebi ile Sadrazam İbrâhim Paşa'nın idamlarıyla himayesiz kalarak zor günler geçirdi. Ardından Celâlzâde Sâlih Çelebi'ye mülâzım oldu. Rahmî'ye köylüler kadar bile değer verilmediğini söyleyen Mustafa Âlî, onun Şehzade Selim'e yazdığı "tîr" redifli kaside ile hayatının sonlarına doğru müderrisliğe tayin edildiğini belirtir. Ölümüne Bursalı Cinânî, "Bâdâ rahmet-i Rahmî mezîd" (975) tarihini düşürmüş, ayrıca "Cân-ı Rahmî'ye rahmet" tarihi söylenmiştir. Mezarı Bursa Yenişehir'dedir. Tezkirelerde genç yaşta şiir yeteneğiyle tanındığı ve şiirleri rağbet gördüğü belirtilerek nakış sanatındaki mahareti övülmüştür. Güzellikle meşhur olduğundan Taşlıcalı Yahyâ Bey'in *Şehrengîz-i İstanbul'u* ile Lâmiî Çelebi'nin *Şehrengîz-i Bursa'sında* tavsif edilmiştir.

Eserleri. 1. *Divan*. Yakın zamana kadar varlığı bilinmeyen divanın tek nüshası Ankara Millî Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (Yz. A, nr. 6803/1). İçinde on iki kaside, üç tesdîs, on bir tahmîs, iki müseddes, bir murabba, iki terciibend, 160 gazel, bir muhammes, on beş matla' bulunmaktadır. İlk defa Ali Nihat Tarlan bir kasidesini, iki terciibend, üç müseddes, üç tahmîs ve otuz gazelini neşretmiş; Sabahattin Küçük de üç kaside, iki tahmîs ve kırk bir gazelini yayımlamış; Turan Boranlıoğlu eser üzerinde bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır (bk. bibl.). 2. *Gül-i Sad-berg*. Besmele hakkında yaklaşık seksen beyitlik bir bölümle başlayan, yedi bölüm ve ardından yedi hikâyenin yer aldığı bu mesneviden tezkî-



Rahmî divanının ilk iki sayfası (Ankara Millî Ktp., nr. A. 6803)



Rahmî'nin *Meşâirü's-Şuarâ*'daki minyatürü (Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, Tarih, nr. 772, vr. 305^a)

relerde bahsedilmemektedir. İlk defa XVI. yüzyıl şairlerinden Âzerî İbrâhim Çelebi'nin *Nakş-ı Hayâl* adlı mesnevisinde zikredilen manzumeyi Belîğ ve Bursalı Mehmed Tâhir Abdurrahman-ı Câmî'nin *Tuhfetü'l-ahrâr*'ının tercümesi olarak tanıtmıştır. 984'te (1576) istinsah edilmiş, baştan iki yaprağı eksik olan 1498 beyitlik eserin bir nüshası, Erzurum Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi'nde Agâh Sırrı Levend kitapları arasında Rahmî'nin diğer eseri *Şah u Gedâ* ile aynı ciltte bulunmaktadır. "Müfteilün / müfteilün / fâilün" vezniyle yazılmış olan *Gül-i Sad-berg* hakkında bir yüksek lisans tezi yapılmıştır (bk. bibl.). 3. *Şâh u Gedâ* (*Şâh u Derûş*). Hilâlî-i Çağatâyî'nin aynı adlı eserinden serbest şekilde tercüme edilmiş olan mesnevide Şah ve Gedâ arasında geçen sembolik aşk anlatılmaktadır. Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*'nde mesneviyi iki adından dolayı iki ayrı eser gibi kaydetmiştir. 1734 beyitten oluşan mesnevinin Manisa İl Halk (nr. 2711) ve Erzurum Atatürk Üniversitesi (Agâh Sırrı Levend, nr. 18) kütüphaneleriyle Londra British Museum'da (Or. nr. 7183) mevcut üç nüshası üzerinde Sevim Birici yüksek lisans tezi hazırlamıştır (bk. bibl.). 4. *Şehrengîz*. Rahmî'nin müderris olarak bulunduğu Bursa Yenişehir'i için 970'ten (1562-63) sonra yazdığı eser her güzelin üçer beyitle tavsif edildiği toplam 300 beyitten oluşmaktadır. Nuruosmaniye (nr. 4962, vr. 202^a-205^b), Yapı ve Kredi Bankası Sermet Çifter Araştırma (nr. 697, vr. 71^b-77^b) ve Konya Mevlânâ Müzesi kütüphanelerinde (Abdülbaki Gölpinarlı kitapları, nr. 124, vr. 31^b-36^a) birer nüshası vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Sehî, *Tezkire* (Kut), s. 299; Âşık Çelebi, *Meşâirü's-Şuarâ*, vr. 130^b-132^a; Latîfî, *Tezkiretü's-Şuarâ ve tabıratü'n-nuzamâ* (haz. Ridvan Canım), Ankara 2000, s. 270-271; Ahdî, *Gülşen-i Şuarâ* (haz. Süleyman Solmaz), Ankara 2005, s. 311-313; Beyânî, *Tezkiretü's-Şuarâ* (haz. İbrahim Kutluk), Ankara 1997, s. 100; *Kühû'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı* (haz. Mustafa İsen), Ankara 1994, s. 218-219; Kınalızâde, *Tezkire*, I, 400; Kafzâde Fâ-

izî, *Zübdetü'l-eş'âr*, Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 1065, vr. 43; Riyâzî, *Riyâzû's-şuarâ*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 3724, vr. 74^b-75^a; *Osmanlı Müellifleri*, II, 180; Ali Nihat Tarlan, *Şiir Mecmualarında XVI ve XVII. Asır Divan Şiiri*, I, Fevri, İstanbul 1948, fas. I, s. 1-3; Vasfî Mâhir Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1964, s. 370-373; Gülgün Erişen, *Bursalı Rahmî ve Gül-i Sad-Berg'i* (yüksek lisans tezi, 1990), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 1-15; a.mlf., "Bursalı Rahmî ve Gül-i Sad-Berg'i", *TDe*, X/1 (1992), s. 285-315; Sevim Birici, *Bursalı Rahmî Şah ü Gedâ* (yüksek lisans tezi, 1996), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 12-19; Turan Boranlıoğlu, *Bursalı Rahmî Çelebi Dîvânı'nın Tahlîli* (yüksek lisans tezi, 1997), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 1-5; Kadir Atlansoy, *Bursa Şairleri*, Bursa 1998, s. 295; Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî* (haz. Cemal Kurnaz – Mustafa Tatcı), Ankara 2001, I, 329-330; Pervin Aynagöz, "Bursalı Rahmî'nin Gül-i Sad-berg'i Üzerine Bir Değerlendirme", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, III/1, Elazığ 1989, s. 1-27; Sabahattin Küçük, "16. Yüzyıl Şairlerinden Bursalı Rahmî Çelebi ve Şiirleri", *MÛTAD*, sy. 7 (1993), s. 423-472.



FATİH TİĞLİ

RAHMÎ BEY

(1865-1924)

Türk müzikisi bestekârı.

27 Aralık 1865 tarihinde İstanbul'da Beyazıt'ta doğdu. Asıl adı Mehmed Rahmî'dir. Babası Gümülçine muhasebecisi Trabzonlu İmamzâde Ahmed Hilmi Efendi, annesi Zâhîde Hanım'dır. Babasının memuriyeti dâiresiyle buldukları Bursa'da rüşdiyeyi bitirdikten sonra Mekteb-i Mülkiyye-i Şâhâne'nin idâdî kısmından ve 27 Temmuz 1886'da yüksek kısmından mezun oldu. İlk memuriyeti rüşdiyeyi bitirmesinin ardından Kütahya Muhasebe Kalemî'nde kâtip yardımcılığıdır. 15 Kasım 1886'da Muhâkemât Dairesi mülâzımlığı ile Şûrâ-yı Devlet'te göreve başladı. 13 Nisan 1888'de Maliye Nezâreti Kupon Kalemî'ne nakledildiyse de bir yıl sonra Şûrâ-yı Devlet'teki görevine döndü. 21 Şubat 1891 tarihindeki Bidâyet Mahkemesi hâkim yardımcılığı görevine ek olarak Bâbâîli İstatistik Encümeni kâtipi oldu. 15 Ocak 1897'de Mülkiyye Dairesi birinci muavinliğine getirildi. 27 Nisan 1901'de Bidâyet Mahkemesi hâkim yardımcılığına, ardından Bidâyet Mahkemesi (11 Aralık 1906) ve aynı yıl içinde İstînaf Mahkemesi ve Temyiz Mahkemesi üyeliklerine tayin edildi. Bu arada teftiş için Viranşehir'e gönderilen Rahmî Bey dördüncü rütbe Osmânî (1898), üçüncü rütbe Mecîdî (1900) ve üçüncü rütbe Osmânî (1901) nişanlarıyla taltif edildi.

11 Şubat 1913 tarihinde Şûrâ-yı Devlet'in ilgili dairesi lağvedilince bir süre açıkta kal-



Rahmî Bey

dı. Daha sonra eski Evkaf nâzırı Yûsuf Ziyâ Paşa'nın gözetimi altında açılan (1917) Dârülelhan'ın müzikî encümeninde Ali Rifat Bey (Çağatay) ve Refik Talat Bey'le (Alpman) birlikte yer aldı (bazı kaynaklarda Ziyâ Paşa'nın Müzikî Encümeni reisi olduğu sırada Rahmî Bey'in Dârülelhan müdürlüğü yaptığı kaydedilmektedir). Mütareke yıllarında kapanan Dârülelhan'ın Cumhuriyet'in kuruluş günlerinde yeniden açılışında müdür olmayı bekleyen Rahmî Bey'in Mûsâ Süreyyâ Bey'in müdürlüğe tayin edilmesi üzerine çok üzüldüğü ve bu üzüntünün ölümüne sebep olduğu bazı yakınları tarafından ifade edilmiştir. Şûrâ-yı Devlet üyesi iken Vefa İdâdisi'nde usûl-i kitâbet, son yıllarında Kadıköy Rum Mektebi'nde Türkçe öğretmenliği yaptı. 29 Nisan 1924 tarihinde vefat etti ve ertesi gün Eyüp'te Kırkmerdiven Mezarlığı'nda babasının yanına defnedildi. Daha sonra Fındıkzâde'de bir sokağa adı verilmiştir.

Rahmî Bey küçük yaşlarda okula devam ederken bir yandan da müzikle ilgilenmiş, düzenli bir müzik eğitimi almamasına rağmen katıldığı müzik ve edebiyat çevreleri onun eğitimini sağlamış ve bu sayede seviyeli bir bestekâr düzeyine çıkmıştır. Rauf Yektâ Bey, Üdî Nevres Bey, Ali Rifat Çağatay, Muallim İsmâil Hakkı Bey ve Leon Hancıyan gibi müzik üstatlarıyla arkadaşlık yapmış; Mekteb-i Mülkiyye'den mezun olduktan sonra bu okuldaki edebiyat hocası Recâizâde Mahmud Ekrem'in İstinye'deki yalısında yapılan toplantılarda Muallim Nâci, Abdülhak Hâmid (Tarhan), Tefvîk Fikret, Ali Ekrem (Bölâyir), İsmâil Safâ gibi edebiyatçılarla tanışarak onlardan faydalanma imkânı bulmuştur. Gazel ve şarkı tarzında şiirler kaleme alan Rahmî Bey'e Mülkiyye Mektebi'nde "âşık şair" denildiği söylenir.

1894 yıllarında Tanbûrî Cemil Bey ile tanışmış ve onunla çok samimi olmuştur. Meşrutiyet'ten sonra Rahmî Bey'in hemen her gece Refik Bey'in (Fersan) yalısına git-